

ADUNAREA GENERALĂ A „ASTREI” DE LA CARANSEBEȘ (1930)

DUMITRU TOMONI

În plină criză economică și politică, la doar câteva luni după sosirea intempestivă a prințului Carol și proclamarea lui ca rege al României, „Astra” își ținea adunarea generală în Caransebeș. Era cea de-a doua adunare generală a „Astrei” organizată de către despărțământul Caransebeș, după cea din 1900 de la Băile Herculane, și prima ținută în orașul situat la confluența Sebeșului cu Timișul¹. Criza prin care trecea „Astra”, ca urmare a eșuării proiectului de federalizare a societăților culturale românești din Ardeal și Banat și atragerii ei în sterile confruntări politicianiste, alegerea unei noi conduceri pentru următorii cinci ani, precum și participarea pentru prima dată a președintelui de onoare, regele Carol al II-lea, au stârnit un interes deosebit pentru această adunare.

În 20 februarie 1930, protopopul Andrei Ghidiu, președintele despărțământului Caransebeș solicita Comitetul Central al „Astrei” să aprobe ca adunarea generală să fie ținută la Caransebeș². Luând în calcul invitația despărțământului Caransebeș și faptul că „Astra” niciodată nu și-a ținut adunarea generală în acest oraș, Comitetul Central de la Sibiu a hotărât, în ședința din 10 aprilie 1930, ca adunarea generală din acel an să se țină la Caransebeș, propunând în acest sens zilele de 29-31 august sau 7-9 septembrie. Pentru rezolvarea problemelor organizatorice, președinții despărțământelor centrale Timișoara, Caraș și Severin, erau rugați ca, împreună cu delegații Comitetului Central, Silviu Țeposu, Alexandru Lupeanu și Victor Vâlcovici, rectorul Școli Politehnice din Timișoara, să ia legătura cu protopopul Andrei Ghidiu și să propună programul adunării³. Deși președintele despărțământului Caransebeș optase pentru zilele de 7-9 septembrie

¹ Gheorghe Preda, *Activitatea „Astrei” în 25 de ani de la Unire (1918-1943)*, Sibiu, Edit Astrei, p. 85-86; Dumitru Tomoni, *Adunările generale ale „Astrei” în Banat după Marea Unire* în *Analele Banatului*, serie nouă, VII-VIII, Timișoara, Edit. Mirton, 2000, p. 671-677; Pamfil Matei, *Adunările generale ale Asociațiunii – Mijloace de afirmare și întărire a conștiinței naționale în „Astra” (Asociațiune transilvană pentru literatura română și cultura poporului român), 1861-1991: 130 de ani de la înființare*, Sibiu, 1992, p. 24-32.

² Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale, Fond *Astra*, doc. 543/1930, f. 1 (în continuare: D.J.S.A.N...).

³ *Ibidem*, *Procese verbale ale Comitetului Central al „Astrei”*, 1930, f. 22.

1923⁴, la 29 iulie a venit în Sibiu o delegație a despărțământului și a episcopiei din Caransebeș formată din vicepreședintele despărțământului Cornel Corneanu, inginerul Pavel Goanță, președintele Comunității de avere din Caransebeș și primarul orașul Caransebeș, Nicolae Domanianțu, solicitând amânarea adunării generale pentru luna octombrie. Până atunci se vor putea pregăti și corurile bănățene și conductul etnografic și se va putea dezveli, eventual, și bustul regelui Ferdinand de la Băile Herculane, considerau emisarii din Caransebeș⁵. A doua zi, Comitetul Central, întrunit într-o ședință extraordinară, accepta propunerea delegației din Caransebeș și hotăra să se solicite sprijinul ministrului Banatului, Sever Bocu și prefecților din Caraș, Severin și Timiș-Torontal⁶.

La 12 august, Comitetul artistic constituit la Caransebeș pentru organizarea manifestărilor culturale făcea un apel către toate corurile și fanfarele bănățene de a lua parte la aceste manifestări, „având în vedere că Banatul nostru este patria cântecului și țara corurilor și fanfarelor, care în nici o altă provincie nu sunt așa de bine organizate ca la noi”⁷. Corurile și fanfarele care doreau să participe trebuiau să se adreseze până la 1 septembrie secretarului Comitetului artistic, Alexandru Bocșianu, funcționar al Episcopiei Caransebeșului.

După mai multe întâlniri, conducerea despărțământului a definitivat un proiect de program și l-a înaintat spre aprobare Comitetului Central de la Sibiu. În ședința din 23 august, acesta l-a aprobat urmând să fie adus la cunoștința presei, despărțămintelor, membrilor onorari și societăților culturale⁸. Când totul părea hotărât, la 1 octombrie primarul orașului Caransebeș solicită telegrafic Comitetului Central să amâne adunarea pentru o altă dată, datorită îmbolnăvirii grave a prefectului județului Severin, Ionel Mocioni⁹, care va și deceda peste două zile¹⁰. Solicitarea primarului de amânare a adunării va fi urmată și de o adresă a Casei Regale prin care se cerea același lucru. De aceea, abia la 1 septembrie Comitetul Central va hotărî o nouă convocare a adunării pentru zilele de 13-14 noiembrie 1930¹¹.

⁴ *Ibidem*, f. 31.

⁵ *Ibidem*, f. 46.

⁶ *Ibidem*.

⁷ „Vestul”, Timișoara, an. I, nr. 93 din 15 august 1930.

⁸ D.J.S.A.N., Fond Astra, *Procese verbale ale Comitetului Central al „Astrei”*, 1930, f. 50.

⁹ *Ibidem*, f. 59.

¹⁰ Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939, p. 385.

¹¹ D.J.S.A.N., Fond Astra, *Procese verbale ale Comitetului Central al „Astrei”*, 1930, f. 65.

Programul manifestărilor propus de către Comitetul aranjator din Caransebeș condus de Cornel Corneanu, va fi aprobat într-o ședință extraordinară a Comitetului Central convocată în ziua de 4 noiembrie 1930¹². Conform acestui program, primirea reprezentanților Comitetului Central se va face în seara zilei de 12 noiembrie, la gară, fiind urmată de o recepție la reședința Episcopiei Ortodoxe a Caransebeșului și de obișnuita seară de cunoștință organizată în restaurantul „Pomul verde”¹³. Programul zilei de 13 noiembrie începea dimineața cu primirea în gara Caransebeș a regelui Carol al II-lea, urmată de serviciul divin, conductul etnografic și defilarea în piața „General Dragalina” și ședința solemnă de deschidere a adunării în sala cinematografului „Luna”. După banchetul festiv din sala primăriei, participanții la adunare urmau să fie invitați la expoziția organizată în Liceul „Traian Doda” de către Comunitatea de avere, Camera de comerț și industrie, Camera agricolă și meseriașii din județ. Manifestările continuau cu ședința festivă a secțiilor literar-științifice ale „Astrei” în sala cinematografului „Luna”, concertul festiv organizat în aceeași sală și se încheiau cu o petrecere dansantă. Vineri, în 14 noiembrie 1930 urma să se desfășoare ședința a doua a adunării generale¹⁴. Programul se încheia cu o notă ce se adresa celor interesați să participe la festivitățile de la Caransebeș. Orice corespondență, se specifica în această notă, urma să fie adresată secretarului Comitetului aranjator, profesorul Ioan Penția. Biroul de încartiruire va funcționa la Primăria orașului Caransebeș, sub coordonarea profesorului Gheorghe Neamțu, directorul Școlii Normale din localitate. Intrarea în biserica catedrală, în sala de ședință și la tribuna publică de la defilare era admisă numai în baza билетelor emise de profesorul Traian Topliceanu¹⁵. Programul, ce cuprindea și participarea regelui Carol al II-lea, va fi popularizat atât de către presa din Banat și Ardeal, cât și de cea din București, dovadă a interesului pentru acest eveniment.

Reprezentanții Comitetului Central, în frunte cu vicepreședintele „Astrei”, Gheorghe Preda, au ajuns în Caransebeș în seara zilei de 12 noiembrie. În gara frumos împodobită cu drapele, covoare, pancarde și ghirlande de verdeață și de flori erau așteptați de Comitetul aranjator, oficialitățile locale și mulți intelectuali dornici de a participa la acest eveniment. Un cuvânt de bun-sosit a fost rostit atât de președintele despărțământului

¹² *Ibidem*, f. 67.

¹³ *Ibidem*, doc. 3670/1930, f. 2.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

Caransebeș, Andrei Ghidiu, cât și de primarul orașului; Nicolae Domănianțu. În numele Comitetului Central a răspuns vicepreședintele Gheorghe Preda¹⁶. După cazare au fost așteptați la reședința episcopului Iosif Traian Badescu, într-o atmosferă sărbătorească, întreținută de „miile de caransebeșeni și miile de țărani și țărance, sosite din întreg Banatul” și de către corul catedralei și Reuniunea de cântări din Caransebeș, condusă de profesorul Constantin Vladu. În numele „Caransebeșului cultural” și al Comitetului de organizare, oaspeții au fost salutați de către Ioan Penția, directorul Liceului „Traian Doda” pentru că: „Astra a fost altarul în care s-a păstrat vie credința neștirbită în zilele de mai bine și în dreptatea pe care ne-a făcut-o cerul la 1 decembrie 1918”¹⁷. Și de această dată, cel care a mulțumit pentru primirea făcută a fost vicepreședintele Gheorghe Preda.

În dimineața zilei de 13 noiembrie „Orașul atâtor manifestații românești de altădată, leagănul marilor patrioți, episcopul Popasu și generalul Doda, cetățuia românului dărz și integral al vremurilor de demult, așezată la poalele Țarcului și pe malul drept al Timișului, s-a îmbrăcat de sărbătoare și bucurie”, consemna gazeta clujeană „Patria”¹⁸. „Flori, flori pretutindeni. Ca și când vara și-ar fi păstrat zgârcită toată comoara ei de frumusețe, ca toamna să poată dărui întreg belșugul de flori al acestui an” unei sărbători, considerată de corespondentul gazetei timișorene „Voința Banatului” drept un omagiu adus de „Astra” „vechiului oraș cu un lung și măreț trecut cultural”¹⁹. Atmosfera sărbătorească era descrisă și de către ziarul „Vestul”, singurul cotidian românesc din Banat: „Odată cu ivirea zorilor au început să curgă cetele de țărani spre Caransebeș. În costume pitorești, bărbați și femei, copii, trec rânduri, rânduri și se înșiruie de-a lungul drumului pe unde va trece regele. Toate străzile sunt pline de lume, care și-au deschis larg ferestrele și au abordat minunate covoare și scoarțe țărănești pe suprafața zidurilor”²⁰. De la gară, unde a fost întâmpinat de ministrul Banatului, Sever Bocu și de primarul orașului Caransebeș, Nicolae Domănianțu, regele s-a îndreptat în automobil spre biserică, fiind ovaționat de către miile de participanți, locuitori ai Caransebeșului, delegați ai satelor

¹⁶ *Adunarea Generală de la Caransebeș (1930)* în „Transilvania”, Sibiu, an. LXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1930, p. 24.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ „Patria”, Cluj, an. XII, nr. 245 din 15 noiembrie 1930; vezi și „Foaia diecezană”, Caransebeș, an. XLV, nr. 46 din 15 noiembrie 1930.

¹⁹ „Voința Banatului”, Timișoara, an. X, nr. 46 din 16 noiembrie 1930.

²⁰ *Marile serbări de la Caransebeș* în „Vestul”, an. I, nr. 170 din 15 noiembrie 1930.

bănățene, profesori și elevi ai școlilor din Caransebeș, Lugoj și Timișoara, membrii mai multor coruri bănățene. În fața automobilului regal mergeau 200 de călăreți îmbrăcați în costume naționale. Convoiul era format de miniștrii Nicolae Costăchescu, Voicu Nițescu, Valer Moldovan, mitropolitul Nicolae Bălan, episcopii Iosif Traian Badescu al Caransebeșului, Grigore Comșa al Aradului și Alexandru Nicolescu al Lugojului, protopopii din Vârșeț, Timișoara, Lugoj, Lipova, senatori, deputați, prefecți, reprezentanți ai societăților culturale, ai presei etc. Serviciul divin a fost oficiat de episcopul Grigore al Aradului, asistat de arhimandriții Policarp Morușca de la Hodoș-Bodrog și Vasile Lăzărescu din Oradea, protopopii Andrei Ghidiu și Fabriciu Manuilă din Lipova și diaconii Ioan David și T. Roșca. La slujba religioasă participă și mitropolitul Nicolae Bălan, episcopul Iosif Traian Badescu și peste 140 de preoți²¹.

Sedința festivă de deschidere a adunării s-a ținut în sala cinematografului „Luna” în prezența oficialităților politice, înaltelor fețe bisericești, reprezentanților Comitetului Central, a 20 de despărțăminte și celor mai cunoscute instituții culturale. Erau reprezentate Academia Română (prin Octavian Goga), Direcția Educației Poporului (Emanoil Bucuța și Constantin Nedelcu), Societatea Scriitorilor Români (Jean Bart), Centrala Caselor Naționale (Ion Manolescu), Universitatea Liberă din București (Mihail Dragomirescu), Asociația Profesorilor Secundari din România (Iuliu Vuia), Asociația Învățătorilor din România (Dumitru V. Țoni), Asociația Publiciștilor din România (Petre Roziade), Oficiul Național al Cooperăției Române (Ștefan Roșianu), Asociația „Andrei Șaguna” a Clerului Ortodox (Nicolae Colan și Gheorghe Ciuhandu), etc. Regionala „Astra Basarabeană” a fost reprezentată de către Teodor Iacobescu din Cetatea-Albă, iar Regionala „Astra Dobrogeană”, de către P. Stoenescu din Constanța. Din partea despărțămintelor „Astreii” și a altor instituții culturale au venit la Caransebeș personalități cunoscute și apreciate în Banat și Ardeal: Ioan Lupaș, Ion Agârbiceanu, Silviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Ioachim Miloia, Silviu Țeposu, Teodor Botiș, Ilie Rusmir, Dănilă Ilițescu, Coriolan Buracu, Horea Teculescu etc.²². Indiscutabil, prezența regelui a focalizat atenția presei, fiind prezenți la Caransebeș reporteri și corespondenți ai gazetei „Universul”, „Curentul”, „Dimineața”, „Adevărul”, „Epoca”, „Cuvântul”, „Viitorul”, „Patria”, „Gazeta Transilvaniei”, „Unirea”, „Unirea Poporului”,

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*; vezi și „Transilvania”, an. LXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1930, p. 28.

„Vestul”, „Răsunetul” și revistelor „Țara noastră”, „Societatea de mâine” și „Semenicul”²³.

Așezarea în prezidiu, în dreapta regelui a mitropolitului ortodox Nicolae Bălan și a vicepreședintelui „Astrei” Gheorghe Preda, iar în stânga, a episcopului unit Alexandru Nicolescu și a ministrului Banatului, Sever Bocu, nu era lipsită de semnificații. Din păcate, armonia și colaborarea culturală și confesională caracteristică multor adunări generale ale „Astrei”, la Caransebeș, a lăsat de dorit.

Cuvântul de deschidere a fost rostit de către mitropolitul Nicolae Bălan, desemnat președinte al adunării în locul președintelui „Astrei”, Vasile Goldiș, care din motive de sănătate nu a putut participa la această adunare. Mitropolitul a început și și-a terminat discursul prin fraze măgulitoare adresate regelui, fraze ce vor deveni timp de un deceniu nelipsite de la nici o manifestare organizată în prezența regelui sau a reprezentanților acestuia. Cât despre „Astra” și viitorul ei, vorbitorul se arăta optimist, pentru că „Astra” „nu și-a epuizat rostul deodată cu înfăptuirea unității naționale”, mai mult, „steagul ei, purtat în trecut prin atâtea izbânzii, trebuie să fie ridicat tot mai sus și purtat cu tot mai mare însuflețire pe drumul marilor lui destine. Sub cutele lui, binecuvântate de biserică încă de la primele începuturi, sunt chemați să-și adune entuziasmul și vrednicia toți fiii luminați ai neamului nostru, pentru realizarea treptată a marelui postulat al viitorului: disciplina morală și solidaritatea națională, întemeiată pe cultura națională – cheazășia sigură a biruințelor și gloriei din viitor a neamului nostru”²⁴. Nici criza economică și spirituală în care se găsea țara, nici șomajul intelectual mult peste limitele acceptabile, nici neajunsurile democrației românești nu pot afecta optimismul mitropolitului, pentru că „Astra” a trecut prin momente mult mai grele, și de fiecare dată, printr-o solidaritate națională și culturală a reușit să-și exprime identitatea și să-și promoveze programul cultural. Interesul manifestat pentru această adunare și prezența regelui, care era în același timp și președintele de onoare al „Astrei”, constituia în opinia vorbitorului, garanția unei revitalizări a celei mai importante societăți culturale din Banat și Ardeal.

Discursul regelui, sobru și scurt, se dorea a fi un omagiu adus trecutului glorios al „Astrei”, în care vedea un colaborator „mai ales în acele zile, când mijloacele restrânse ale statului nu-i permit a-și îndeplini toată datoria către școală”. „Astra”, ca de altfel toate societățile culturale erau

²³ D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 3834/1930, f. 1.

²⁴ „Transilvania”, an. LXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1930, p. 6.

chemate nu „să învețe buchile pe copii, ci să completeze rolul școlii în viața da stat și de toate zilele, să aducă școala în viața cotidiană a mulțimii”²⁵.

Discursurile rostite de Sever Bocu, în numele Banatului, de Octavian Goga în numele Academiei Române, de episcopii Grigore Ghidiu, în numele despărțământului Caransebeș, de Jean Bart, Mihail Dragomirescu, Ioan Manolescu și Emanuil Bucuța, în numele societăților pe care le reprezentau, atingeau tangențial sau deloc trecutul, prezentul sau viitorul „Astre”. Invariabil, ele glorificau restaurația și-l elogiau pe noul rege prezentat drept „cavaler al luminii”, „sol al Cerului” sau „voievod al culturii românești”, comparându-l cu Alexandru Macedon, Constantin Brâncoveanu, Neagoe Basarab sau „legendarul Lohengrin”²⁶. Episcopul Lugojului, Alexandru Nicolescu, vedea în rege conducătorul providențial: „Sunteți singurul chemat, Sire, să fericiti pe această fiică a marelui și divinului Traian, care este țara noastră, grupând într-un singur mănunchi forțele cele mai bune, forțele vii ale neamului... Fie slăvită clipa, Sire, în care steaua norocoasă a neamului ni Te-a vrăjit nouă și ni Te-a dăruit neamului”²⁷. Mesajul transmis de Vasile Goldiș, obligat din motive de sănătatea să stea departe de frenezia serbărilor de la Caransebeș, nu se deosebea cu nimic de cele ale participanților: „Ca un strălucit Crai Nou ai răsărit în bezna disperării generale și iată nădejdi salvatoare încolțesc azi în sufletele milioanele de români. Cu trupul încă bolnav, dar cu sufletul luminat de o mare bucurie, mă asociez mulțimilor care azi Vă aclamă la Caransebeș, unind prin uralele lor piscurile Semeniculturii cu înălțimile înzăpezite ale bătrânului Țarcu și urez și eu: Trăiască bunul nostru Stăpân și Rege, nădejdea de glorie și mărire a neamului românesc, Carol al II-lea”²⁸. Și eram doar la câteva luni de la întoarcerea lui Carol al II-lea în țară și la începutul promovării unui cult al personalității fără precedent în România modernă.

Nici presa nu s-a lăsat mai prejos. De la marile cotidiene și până la gazete din provincie, regele era considerat eroul zilei și salvatorul neamului. Spre exemplificare reproducem un pasaj dintr-un articol apărut în „Răsunetul” din Lugoj, gazetă ce cu siguranță nu-și făcea iluzia unui sprijin

²⁵ „Astra” la Caransebeș. *Impresii, discursuri, constatări*, Caransebeș, f. a., p. 6; vezi și „Curentul”, București, an. III, nr. 1012 din 15 noiembrie 1930; „Universul”, București, an. XLVIII, nr. 284 din 15 noiembrie 1930; „Cuvântul”, București, an. VII, nr. 2001 din 15 noiembrie 1930; „Neamul românesc”, București, an. XXV, nr. 254 din 15 noiembrie 1930.

²⁶ „Astra” la Caransebeș. *Impresii, discursuri, constatări*, Caransebeș, *passim*.

²⁷ „Transilvania”, an. LXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1930, p. 15-16.

²⁸ *Ibidem*, p. 4.

regal: „Incontestabil că ziua primă a fost cea mai luminoasă, cea mai înălțătoare de cugete și de suflete, care prin prezența M.S. Regelui Carol al II-lea a atins culmile sublimului în acele momente, în care sufletul Regelui s-a contopit cu sufletul poporului său într-un singur gând: culturalizarea nației române și a întrecut chiar și măreția adunărilor dinainte de război”²⁹.

Dincolo de aceste aprecieri ditirambice, venirea în țară a lui Carol al II-lea în plină criză economică era privită atunci cu mari speranțe de mulți români. Am insistat asupra acestor detalii pentru că ele prefigurau o etapă distinctă din istoria României, dominată de Carol al II-lea și finalizată prin instaurarea unui regim autoritar, de tranziție spre regimurile dictatoriale ce s-au succedat la conducerea țării până în decembrie 1989.

Ședința festivă s-a încheiat cu alegerea comisiilor de lucru, pentru că în realitate „Astra” se confrunta cu numeroase probleme: comisia pentru examinarea raportului general pe anul 1929/1930; comisia pentru cenzurarea cheltuielilor pe anul 1929 și a proiectului de buget pe 1931; comisia pentru înscrierea de noi membri; comisia pentru examinarea proiectului de modificare a „pragmaticii de serviciu” și a regulamentului fondului de pensie al funcționarilor „Astrei”; comisia pentru examinarea propunerilor și cea pentru propunerea candidatului la președinție și a membrilor comitetului central pentru perioada 1930-1935³⁰.

La banchetul organizat în sala restaurantului „Pomul verde”, cu participarea a 300 de invitați s-a ținut un singur toast de către mitropolitul Ardealului, închinat regelui. Mulțumind pentru urările făcute, acesta și-a exprimat speranța că și „Astra”, ca și celelalte societăți culturale, va ști să-l urmeze și să-i dea „mâna lor de ajutor” în realizarea unui amplu program cultural. Din păcate pentru evoluția „Astrei”, regele a dovedit multă consecvență în realizarea acestui proiect cultural, în urma căruia și „Astra”, subordonată Serviciului Social, va fi folosită în sistemul de propagandă a regimului autoritar instaurat de Carol al II-lea la începutul anului 1938.

După banchet, s-a inaugurat expoziția industrială organizată în Liceul „Traian Doda” din localitate. La intrare, participanții, în frunte cu regele, au fost întâmpinați cu un „Imn de slavă” executat de Reuniunea română de cântări și muzică din Lugoj, condusă de Filaret Barbu. Expoziția, ce-și propunea să prezinte bogățiile județelor Severin și Caraș, era organizată în mai multe secțiuni: pictură bănățeană veche și contemporană, silvicultură, industria lemnului, vânătoare, ornitologie, industria metalurgică, chimică, textilă,

²⁹ „Astra” în Banat în „Răsunetul, Lugoj, an. IX, nr. 48 din 23 noiembrie 1930.

³⁰ „Transilvania”, an. LXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1930, p. 29.

minieră și mica industrie. Participau la această expoziție întreprinderi cunoscute în Banat – „Titan, Nădrag, Călan”, Ferdinand, Margina, Tomești, Fabrica de țiglă „Muschong” din Lugoj, minele din Teregova, Filatura de mătase din Lugoj, carierele de marmură din Ruschița – școlile de meserii din Cornea și Bozovici, Școala profesională „Ion Popovici-Bănățeanul” din Lugoj și numeroși meseriași din Caransebeș, Lugoj, Orșova, Cornereva etc.³¹. Expoziția a fost apreciată de numeroși vizitatori și de conducerea „Astrei”, care a oferit 33 de „Diplome de onoare” – Comunitatea de avere din Caransebeș, Camera de comerț și industrie din Lugoj, Uzinele metalurgice „Titan, Nădrag, Călan”, Fabrica de țiglă „Muschong” din Lugoj, Școala de menaj „Principesa Elena” din Caransebeș, Școala profesională „Ion Popovici-Bănățeanul” din Lugoj, Școala de arte și meserii din Bozovici etc. – și 48 de „Diplome de recunoștință” – Ocolul silvic Rusca-Montană, Societatea anonimă pentru distilarea lemnului Margina, Fabrica de calapoade Lugoj, Fabrica de sticlă Tomești, Stațiunea Băile Herculane, Școala de arte și meserii din Cornea, Fabrica de var Băile Herculane, minele din Teregova și Plavișevița, morile din Lugoj și Căvăran etc.³².

După vizitarea expoziției s-a ținut ședința festivă a secțiunilor științifice și literare ale „Astrei”, tot în sala cinematografului „Luna”, în cadrul căreia universitarii clujeni Ioan Lupaș și Gheorghe Bogdan-Duică au vorbit despre „Importanța luptei de la Posada” – împlinindu-se atunci 600 de ani de la această bătălie – și respectiv viața și activitatea bănățeanului Vasile Maniu, fost membru al Academiei Române³³. După această ședință festivă, regele și o parte a oficialităților au părăsit orașul Caransebeș.

Seara a urmat un concert coral, la care și-au dat concursul Reuniunea română de cântări din Lugoj, condusă de Filaret Barbu, corul „Banatul” din Timișoara, condus de Sabin Drăgoi, și corurile reunite ale catedralei și ale Reuniunii române de cântare și muzică din Caransebeș, conduse de Constantin Vladu.

Ședința a doua a Adunării Generale de la Caransebeș a început în dimineața zilei de 14 noiembrie prin citirea telegramelor de felicitare trimise de: patriarhul Miron Cristea, vicepreședintele „Astrei”, Octavian Russu, episcopul Maramureșului, Alexandru Russu, președintele Ligii Culturale,

³¹ „Răsunetul”, an. IX, nr. 48 din 23 noiembrie 1930; „Vestul”, an. I, nr. 172 din 17 noiembrie 1930.

³² „Transilvania”, an. LXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1930, p. 81.

³³ „Dreptatea”, București, an. IV, nr. 934 din 15 noiembrie 1930; vezi și „Cuvântul”, București, an. VII, nr. 2001 din 15 noiembrie 1930; „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, an. XCIII, nr. 120 din 16 noiembrie 1930.

Nicolae Iorga, președintele Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina, Grigore Nandriș, președintele Regionalei „Astra Basarabeană”, G. Ifrim, președintele Asociației Bănățene din București, Emil Brancovici, președintele Societății „Cele trei Crișuri”, Gheorghe Bacaloglu, rectorul Școlii Politehnice Timișoara, Victor Vâlcovici etc.³⁴.

Raportorul comisiei pentru examinarea raportului general, Alexandru Hodoș, apreciază activitatea Comitetului Central și inițiativele secțiunilor științifice și literare, dar informează adunarea că multe dintre aceste inițiative nu s-au materializat, din cauza resurselor materiale insuficiente. În ceea ce privește activitatea despărțămintelor, raportul consemnează multe neajunsuri, propunând Comitetului Central să examineze cu toată atenția această activitate și să treacă la reorganizarea unor despărțăminte cu o activitate necorespunzătoare. Comisia și-a exprimat dorința ca revista „Transilvania” să apară din nou regulat și să se tipărească și o gazetă pentru popor. Discutând și situația Muzeului „Avram Iancu” din Vidra, comisia propunea mutarea acestuia la Alba Iulia³⁵. În ceea ce privește numeroasele propuneri făcute cu ocazia Congresului cultural ținut la Sibiu în 24-26 aprilie 1930³⁶, raportul propunea Comitetului Central să structureze aceste probleme în funcție de importanța și posibilitățile de transpunere în practică.

Reprezentanții regionalelor „Astra Basarabeană” și „Astra Dobrogeană” au prezentat un raport de activitate, subliniind atât realizările obținute, cât și numeroasele dificultăți materiale cu care se confruntă. Comitetul Central a fost autorizat ca, în limita posibilităților materiale să sprijine activitatea acestor regionale, pentru ca mesajul „Astrei” să poată pătrunde și în aceste zone geografice. Potrivit raportului prezentat de Iuliu Vuia din partea comisiei pentru înscrierea de noi membri, și-au anunțat înscrierea 2 membri fondatori – Augustin Munteanu, director de bancă și învățătorul Nicolae Gavrilă, 11 membri pe viață – Pavel Goanță, președintele Comunității de avere din Caransebeș, Ilie Orzescu, director de bancă, consilierii eparhiali Romul Ancușa și Aurel Moaca, profesorul Cornel Otonoga, învățătorul Simion Botescu, preotul George Frățilă etc. și 194 membri activi – primarul Nicolea Domăneanțu, prim-notarul Teodor Dragomir, șeful Poliției Caransebeș Dimitrie Boica, directorii de bancă Ioan

³⁴ „Transilvania”, an. LXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1930, p. 31.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Congresul cultural al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român „Astra” ținută la Sibiu în 24, 25 și 26 aprilie 1930*, Sibiu, 1930 („Transilvania”, an. LXI, ianuarie-iunie 1930, nr. 1-6).

Târziu și Emilian Orzescu, secretarul eparhial Dimitrie Sgăvârdea, consilierul eparhial Nicolae Cornean, directorii de liceu Ioan Penția și George Neamțu, profesorii Traian Topliceanu, Ioan David, Zeno Muntean, Nicolae Tomici, Remus Pop etc³⁷.

Adunarea a luat în dezbateri mai multe propuneri făcute din timp și prezentate de către protopopul Ioan Duma din Petroșani: alegerea filologului romanist Meyer Lübke, profesor la Universitatea din Bonn, ca membru de onoare al „Astrei”, ridicarea unui cămin cultural în Cluj, alegerea unei comisii pentru modificarea statutelor și reorganizarea „Astrei”, intensificarea propagandei culturale în rândul românilor din Secuime. Propunerea universitarului clujean Valer Moldovan, fruntaș al Partidului Național Țărănesc și ministru al Ardealului, ca președintele „Astrei” să se abțină de la orice manifestare politică și să nu poată ocupa nici o funcție politică în perioada de exercitare a mandatului încredințat de adunarea generală, a stârnit discuții contradictorii. Pentru că această propunere presupunea modificarea statutelor, ea a fost lăsată în seama Comitetului Central pentru a o analiza atunci când se vor discuta și statutele „Astrei”³⁸.

Raportorul comisiei pentru alegerea președintelui și a noului comitet central pentru perioada 1930-1935 a propus o listă de 40 de membri, listă primită cu aclamații de către adunare. Între cei 40 de membri ai Comitetului Central erau cunoscute personalități Octavian Goga, mitropolitul Nicolae Bălan, episcopul clujean Nicolae Ivan, Ion Agârbiceanu, universitarii clujeni Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Alexandru Borza, Nicolae Drăgan, Valer Moldovan și Petre Poruțiu, sibienii Octavian Russu, Gheorghe Preda, Silviu Țeposu, Gheorghe Moga, Ioan Bunea, Ioan Vătășanu, Emilian Cioran etc. Bănățenii erau reprezentați în acest comitet de episcopul Lugojului, Alexandru Nicolescu, profesorii Ioachim Miloia și Ilie Rusmir și avocatul Cornel Corneanu³⁹.

Alegerea președintelui „Astrei” a constituit momentul cel mai delicat și în același timp cel mai controversat al adunării. În istoria „Astrei” de aproape șapte decenii au mai fost cazuri când alegerea președintelui a stârnit patimi și dispute, dar niciodată nu s-a ajuns la un adevărat scandal electoral specific confruntărilor politice. Criza prin care trecea „Astra”, frământările interne politicianiste și partizane s-au dezlănțuit mai mult decât s-ar fi putut crede. Referindu-se la prima zi a adunării, cotidianul „Universul” își

³⁷ D.J.S.A.N., doc. 45/1931 f. 70-72.

³⁸ „Vestul”, an. I, nr. 171 din 16 noiembrie 1930.

³⁹ *Ibidem*; vezi și „Cuvântul”, an. VII, nr. 2002 din 16 noiembrie 1930.

informa cititorii: „Atmosfera în care se deschide congresul <Astrei> la Caransebeș, e foarte încărcată. Guvernânții fac sforțări disperate să impună la președinția acestei societăți pe d. Vaida. În acest scop, d. Sever Bocu a mobilizat întreaga administrație în localitate, urmând terorizarea adunării. Prefecții și deputații din Ardeal au fost convocați prin circulare date de Ministerul Instrucțiunii, să participe la adunare”⁴⁰. Fondurile arhivistice ale celor trei prefecturi din Banat nu confirmă asemenea afirmații chiar dacă la Adunarea Generală de la Caransebeș a participat atât ministrul Instrucțiunii Publice și Cultelor, Nicolae Costăchescu, cât și prefecții județelor Severin, Caraș, Timiș-Torontal, Mehedinți și Dolj. Același cotidian anticipa „cu prilejul dezbaterilor, conflicte serioase, care pot să degenereze și în scandal, întrucât agenții național-țărăniști încearcă intimidarea membrilor adevărați ai Astrei”. Însăși comisia de candidare a noului președinte s-a numit pe criterii politice: 4 național-țărăniști – Valer Moldovan, Gheorghe Crișan, subsecretar de Stat, Coriolan Buracu, deputat de Caraș și Augustin Popa, deputat de Târnava-Mică, 2 liberali – Gheorghe Bogdan-Duică și Cornel Corneanu, 2 aversecani – Silviu Dragomir și Vasile Lohan și 3 neangajați politic – Ioan Penția, Vasile Lăzărescu și Liviu Ionașiu⁴¹.

Într-adevăr, comisia pentru propunerea candidatului la președinție nu a putut avea o propunere unanimă. Din cei 10 membri ai comisiei – între timp Augustin Popa s-a retras din comisie – numai 7 au susținut candidatura lui Vasile Goldiș, cu toate că nici greco-catolicii Alexandru Vaida-Voevod și episcopul Alexandru Nicolescu – variante dorite de național-țărăniști – nu și-au depus candidatura. De aceea, raportorul comisiei, Gheorghe Bogdan-Duică, înainte de a face propunerea de președinte, solicită participanților la adunare să manifeste înțelegere și toleranță reciprocă în buna tradiție a „Astrei”, pentru „a putea pleca cu toții împăcați și uniți”⁴². În ciuda acestui apel, anticipatul și în același timp provocatul incident s-a produs într-o formă fără precedent în istoria acestor adunări generale, fiind comentat atât de presa bucureșteană cât și de cea din provincie. Deși procesul verbal al ședinței minimaliza incidentul, consemnând doar că: „Adunarea generală aclamă lista Comitetului Central în întregime și fără nici o obiecție, iar la pronunțarea numelui d-lui Vasile Goldiș, asistența cu excepția unui mic grup de țărani, izbucnește în urale și ovațiuni nesfârșite la adresa d-lui

⁴⁰ *Congresul „Astrei” la Caransebeș* în „Universul”, an. XLVIII, nr. 284 din 15 noiembrie 1930.

⁴¹ „Transilvania”, an. LXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1930, p. 29.

⁴² *Idem*, nr. 285 din 16 noiembrie 1930.

Vasile Goldiș⁴³, în realitate, în afara uralelor au fost și vociferări și chiar huiduieli. În fața acestei situații inedite, președintele ședinței, mitropolitul Nicolae Bălan, într-o atmosferă de vacarm a bătut cu toiagul de mitropolit în masă pentru a restabili ordinea și apoi a anunțat închiderea lucrărilor. Insolitul gest al înaltului ierarh a surprins asistența și a provocat aprinse comentarii.

Oficiosul clujean al Partidului Național Țărănesc „Patria”, într-un amplu articol cu titlul „Scandaloasa alegere de la Caransebeș” și subtitlul „Faliții politici proclamă de președinte al <Astrei> pe d. Goldiș împotriva voinței majorității zdrobitoare a delegaților”, consemna: „Fiind propus pentru președinte Vasile Goldiș, întreaga sală protestează zgomotos strigând: nu ne trebuie Goldiș, trăiască Șextil Pușcariu. În zgomotul asurzitor președintele încearcă să vorbească, dar nu poate fi auzit nici de cei care stăteau în jurul lui pe estradă. Enervat, mitropolitul Bălan ridică bastonul și lovește violent în masă. Se naște un enorm scandal, președintele părăsește sala fără să suspende ședința⁴⁴. Subiectivismul articolului este evident, iar dacă îi alăturăm o altă apreciere făcută de aceeași gazetă la alegerea președintelui Vasile Goldiș în 1923, când acesta era membru marcant al Partidului Național, partizanatul politic este fără dubii: „ca și antecesorii lui, face parte din acea pleiadă de intelectuali ardeleni care au fost întotdeauna în fruntea mișcărilor noastre culturale. În urma profesiei sale a fost indicat să conducă masele mari ale poporului, întocmai ca și vrednicii săi înaintași. Situația de astăzi nu este decât o continuare a activității sale din trecut⁴⁵. Va sesiza acest lucru și corespondentul ziarului „Universul”, afirmând că aceiași oameni „care au proclamat președinte al <Astrei> pe Vasile Goldiș înainte cu cinci ani țineau cu orice preț acum, să împiedice re alegerea acestuia, pentru a se răzbuna astfel împotriva unui fost fruntaș al lor, care-i părăsise”, transformând adunarea într-un „teren de luptă pentru această răfuială tardivă⁴⁶”.

De fapt, tonul contestațiilor și atacurilor la adresa mitropolitului Nicolae Bălan, l-a dat Sever Bocu, care nu poate fi exonerat de implicarea în incidentele de la Caransebeș. Într-un interviu acordat cotidianului timișorean „Vestul”, reprodus integral sau parțial și de alte publicații⁴⁷, fruntașul

⁴³ D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 3834/1930, f. 4.

⁴⁴ „Patria”, an. XII, nr. 245 din 15 noiembrie 1930.

⁴⁵ Idem, an. V, nr. 188 din 31 august 1923.

⁴⁶ „Universul”, an. XLVIII, nr. 288 din 19 noiembrie 1930.

⁴⁷ „Dimineața”, București, an. XXVI, nr. 8590 din 19 noiembrie 1930; „Patria”, an. XII, nr. 245 din 15 noiembrie 1930; „Unirea”, Blaj, an. XL, nr. 47 din 22 noiembrie 1930; „Răsunetul”, an. IX, nr. 48 din 23 noiembrie 1930.

național-tărănist îl acuza fără rezerve pe mitropolit că „a înlăturat cu brutalitate o tradiție pe care a moștenit-o de la toți antecesorii săi: Șaguna, Roman, Meșianu, a căror toleranță religioasă stabilise o rotație între ortodocși și uniți la președinția Astrei”, și astfel a făcut în mod deliberat jocul averescanilor⁴⁸. Dacă oficiosul unit din Blaj „Unirea” aprecia interviul lui Bocu, folosindu-l drept argument în atacurile îndreptate împotriva mitropolitului Bălan, pe care îl acuza de intoleranță religioasă⁴⁹, cotidianul „Universul” condamna acest interviu pentru atacul „neobișnuit de trivial” lansat împotriva mitropolitului⁵⁰. Același cotidian îl acuza pe Sever Bocu de implicare în incidentele de la Caransebeș, considerând că el a adus în sală „50 de partizani devotați, muncitori cu palma, săteni, dar mai cu seamă agenți electorali, culeși de prin cârciumi și puși sub directă îndrumare a deputaților Leucuția și Morariu”⁵¹. O poziția similară o are și „Telegraful român”: „Impresionantele serbări desfășurate la Caransebeș, cu prilejul Adunării Generale a <Astrei> au avut un epilog dintre cele mai regretabile. O ceată de derbedei adunați din piața orașului bănățean și aduși în sala de ședințe de doi deputați majoritari – Leucuția și Morariu – au încercat să zădărnicească alegerea noului comitet al <Astrei>, dându-se la urlete sălbătice sub ochii d-lui Sever Bocu, directorul ministerial al Banatului, care a regizat această incalificabilă scenă”⁵². Starea tensionată și duritatea confruntării celor două tabere sunt evidente și din interviul acordat de Octavian Goga ziarului „Dimineața”, la doar câteva zile de la consemnarea incidentului: „Dacă ar fi fost vorba să se pună în discuție persoana d-lor Vaida, Iorga sau Sextil Pușcariu, mă ridicam hotărât împotriva lor, cu orice risc și gata a face să zboare pe fereastră urna”⁵³.

Dincolo de anumite exagerări, de o parte și de alta, implicarea factorului politic era o realitate greu de contestat. O va consemna cu deplină obiectivitate și săptămânalul sibian „Foaia poporului”, în numărul din 23 noiembrie 1930: „Chestiunea alegerii noului președinte a fost una dintre cele mai arzătoare în cursul adunării. Părerile s-au împărți după considerente personale, politice sau locale”. Atent la evoluția „Astrei”, și Nicolae Iorga, într-un interviu publicat în gazeta proprie „Neamul românesc”, considera că asociația trecea prin momente grele, fiind sfâșiată de intrigi politice, de care

⁴⁸ „Vestul”, an. I, nr. 171 din 16 noiembrie 1930.

⁴⁹ „Unirea”, an. XL, nr. 47 din 22 noiembrie 1930.

⁵⁰ „Universul”, an. XLVIII, nr. 288 din 19 noiembrie 1930.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² „Telegraful român”, Sibiu, an. LXXVIII, nr. 83-84 din 19 noiembrie 1930.

⁵³ „Dimineața”, an. XXVI, nr. 8590 din 19 noiembrie 1930.

n-ar fi străin nici Octavian Goga, care i-a propus candidatura la președinția „Astrei”, în 1922, fără a-l consulta în prealabil”⁵⁴. Un alt om de cultură, Perpessicius, atrăgea atenția asupra consecințelor grave ce le va avea politizarea „Astrei”, în ciuda faptului că acest pericol a fost semnalat și dezbătut și la Congresul cultural din aprilie 1930. Toate societățile culturale atrase în diferite combinații politice au avut numai de pierdut, Perpessicius exemplificând cu „decadența corurilor și fanfarelor bănățene observată la timp și datorată acelorăși imixtiuni politice și acelorăși veninuri electorale”⁵⁵. În două articole publicate în „Cuvântul”, al cărui colaborator literar era, cunoscutul critic făcea o pertinentă analiză a evoluției „Astrei” după Unire, oprindu-se asupra unor momente ce puneau sub semnul întrebării viabilitatea acestei instituții. Susținând fără rezerve necesitatea continuării programului de omogenizare spirituală și socială promovat de „Astra” după 1918, Perpessicius consideră că asociația „va cunoaște iar zilele de glorie”, atunci când va renunța la combinații politice și-și va alege un președinte care „să fie străin de politica de partid, un președinte cu prestigiu și autoritate culturală”⁵⁶.

Prin cele două momente de răsunet, cel protocolar determinat de prezența regelui și cel tensionat provocat de alegerea președintelui, Adunarea Generală de la Caransebeș a însemnat în viața „Astrei” sfârșitul unei perioade distincte și începutul alteia, marcată de marea criză economică, guvernarea național-țărănistă și restaurația carlistă⁵⁷.

L'ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DE "ASTRA" - CARANSEBES (1930)

Résumé

Même si la vie politique et économique était marquée par une profonde crise, néanmoins le prêtre Andrei Ghidu a adressé un document officiel au Comité Central de Astra, pour que celle-ci tienne son assemblée générale à Caransebes. Après plusieurs séances, la direction de la section de Caransebes a mis au point le programme, qui a été approuvé dans une séance extraordinaire du Comité Central, convoqué à 4 novembre 1930.

À l'aube du jour de 13 décembre 1930 la ville, préparé pour une grande fête, recevait ses invités. L'atmosphère était décrite en détail par le journal "l'Ouest", la seule publication

⁵⁴ „Neamul românesc”, an. XXV, nr. 256 din 18 noiembrie 1930.

⁵⁵ „Cuvântul”, an. VII, nr. 2007 din 21 noiembrie 1930.

⁵⁶ Idem, nr. 2000 din 14 noiembrie 1930.

⁵⁷ Valer Moga, *Astra și societatea 1918-1930*, Cluj Napoca, Edit. Presa Clujeană Universitară, 2003, p. 121.

roumaine de Banat. À la gare, le roi Carol le II-e a été reçu par le ministre du Banat, Sever Bocu, et le maire de Caransebes, Nicolae Domaneantu. Du convoi officiel faisaient aussi partie l'Archevêque Nicolae Balan, les chèvèques Iosif Traian Badescu, Grigore Comsa et Alexandru Nicolaescu, les prêtres de Varset, Timisoara, Lugoj, Lipova, des sénateurs, députés et des préfets. La séance festive a eu lieu au cinématographe "Luna", le discours d'ouverture étant présenté par l'instance ecclésiastique suprême de Banat. Cette séance finit par l'élection des commissions de travail pour la résolution des nombreuses problèmes avec lesquelles se confrontait Astra. Au banquet organisé au restaurant "Pomul Verde", où ont participé 300 invités, on a tenu un seul toast adressé au roi. Puis on a inauguré une exposition industrielle au Lycée "Traian Doda", le même soir suivant un concert choral soutenu par des formations dirigées par Filaret Barbu, Sabin Dragoi et Constantin Vladu.

Le lendemain on a lu des télégrammes de félicitations, on a examiné le rapport général et les rapports d'activité des organisations régionales, y débattant plusieurs propositions.

Le plus important moment est constitué par l'élection du président de Astra. La proposition que Vasile Goldis occupe cette fonction a été ovationnée et en égale mesure contestée. Les publications ont largement relaté cet événement, se situant sur des différentes positions, selon le partisanat politique. Par les deux moments de l'assemblée générale, la participation du roi et l'élection du président, cet événement reste consigné comme l'un des plus importants de l'histoire politique et culturelle de la ville de Caransebes.